

PER QUÈ HEGEL?

Política de la recepció hegeliana a Catalunya

Gonçal Mayos

Després de la Guerra Civil espanyola el hegelianisme entra en les universitats catalanes com un component ideològic profundament assumit. Hegel és vist com un pensador burgès però no individualista; modernitzador però oposat al domini de la lògica economicista; que defensa l'autoritat estatal però en reclama la racionalització i reconeix la dinàmica específica de les diverses esferes socials; que és universalista però dóna gran importància al paper històric i nacional dels diversos pobles; que defensa l'estricta ordre i legalitat polítics però reconeix la necessitat de la concurrència i fins i tot del conflicte polític. Tot això encaixa força amb les expectatives de la derrotada Catalunya de la postguerra i –encara més– sota el franquisme tardà, quan inicia la recuperació industrial, cultural i política.

No obstant això, el hegelianisme ha de superar una llarga tendència finisecular que li era totalment contrària. Mentre que en la segona part del segle XIX a Castella hi ha un notable moviment krausista, a Catalunya predomina una perspectiva contrària a l'especulació idealista alemanya. Hegel és especialment criticat, amb l'excepció del que serà president de la breu primera República Espanyola: Francesc Pi i Margall. Aquest recull Hegel per formular la seva pròpia filosofia de la història que promet una revolució política federalista, garantia del pacífic equilibri dels individus i dels pobles. L'espiritualisme cristià majoritari, però, es mostra profundament desconfiat respecte

del racionalisme sistemàticista i d'altres previsions especulatives de Hegel, i l'acusa de perdre el contacte amb la realitat, de panteïsta o, fins i tot, de nihilista (en tant que racionalisme abocat a la «mort de Déu»). En aquesta línia es manifesten per exemple Jaume Balmes o Manuel Milà i Fontanals, qui tanmateix va arrebregar importants aspectes de l'estètica hegeliana (com similarment farà més endavant Francesc Mirabent).

Quan l'espiritualisme cristià català intenta modernitzar-se, no s'aproxima a Hegel, sinó que opta per una diversitat d'opcions que van des del romanticisme més poéticoesteticista fins al positivisme, passant pel psicologisme empirista o la filosofia del sentit comú. No canvia aquesta tendència durant el primer terç del segle XX: el hegelianisme és força absent o menyspreat a Catalunya i, això, malgrat la presència d'alguns importants nuclis anarquistes i socialistes que solien sostenir una filosofia de la història que hi era vinculada. D'aquí parteixen les dues excepcions: Joan Crexells (que destaca aquest vincle entre marxisme i hegelianisme, però critica ambdós des d'una perspectiva científicista) i Josep Ferrater i Mora que li dedica atenció especial a Quatre visions de la història universal.

Com veiem, la tendència secular era interpretar Hegel sobretot en clau política i com a formulador d'una potent filosofia de la història que, però, en general es rebutja, ja sigui per utòpica i fictícia, ja sigui per perillosament contrària a la teodicea o

providència cristiana. Des d'aquesta perspectiva és evident que la recepció hegeliana durant el franquisme no pot ser fàcil, però s'hi afegeix que, en un primer moment, xoca de manera frontal amb l'essencial component franquista antiburgès, basat en clientelismes caciquils preindustrials (ja siguin d'arrel agrària, ja siguin vinculats a monopolis o prebendes paraestats) i liderat per una jerarquia eclesiàstica ultramuntana. A més, la repressió cultural és especialment intensa mentre el règim franquista se sent insegur pel que fa al ple control social. N'és un clar signe el rebuig a participar en la Segona Guerra Mundial, malgrat les evidents simpaties pel bàndol feixista i la forta pressió d'alguns sectors.

Ara bé, això canvia quan el règim franquista s'assegura la perpetuació amb el reconeixement nord-americà després de la Guerra Mundial, que aviat es generalitza. Llavors el franquisme ha d'iniciar una mínima modernització i suavitzar la repressió cultural, amb la qual cosa li resulta més acceptable l'equilibri polític, ideològic i filosòfic hegelianista. Des d'aquesta perspectiva cal interpretar les condicions polítiques que fan possible la sorprenentment àmplia recepció del hegelianisme després de la Guerra Mundial.

De Hegel el context sociològic del franquisme en valora: el pensament fort, de gran ambició especulativa i de potent interpretació teològica que permet d'elaborar una filosofia de la història que pot incloure la perspectiva imperial que aleshores Espanya enyora. També permet de legitimar la part del projecte polític franquista que ho fa tot a l'Estat com a fèrria guia d'una nació unida per un indissoluble esperit nacional. A més, la potència de la dialèctica especulativa hegeliana ofereix una alternativa que superi o menyspreï tant les creixents tendències del marxisme «proletari» com les «burgeses» utilitaristes, del sentit comú (tradicionalment potent a Catalunya) i d'un pensament positivista i tecnocràtic. Certament, malgrat la profunda desconfiança que li desperta Hegel, el règim franquista no desconeix tots aquests avantatges ideològics, però a més hi ha dos factors especialment importants que faciliten

que es toli el hegelianisme o, fins i tot, circumstancialment se'l promocióni.

En primer lloc, a ningú no escapa que Hegel és especialment adequat per substituir i prevenir el rebrot de la tradició marxista de la qual –tot i haver estat esclafada pel franquisme– se'n tem la reaparició ja que és molt potent a l'Europa de la postguerra. Encara més –d'una manera subtil i com a solució d'emergència– no es renuncia a usar el hegelianisme per contrapesar el marxisme, dialogar-hi i –en cas necessari– incorporar-ne algun element modernitzador; això sí, sense mai subordinar-s'hi. En segon lloc i molt important, la recepció del hegelianisme es fa des d'una inequívoca perspectiva espiritualista, no materialista ni atea, que és compatible amb el catolicisme –element imprescindible dins del règim franquista espanyol. És significatiu que entre els primers interessats catalans per Hegel hi abundin els jesuïtes, que sempre han tingut un paper cultural modernitzador, però també equilibrador de tota deriva materialista o atea.

Així és jesuïta Eusebi Colomer, qui atorga un paper central a Hegel en la seva magna publicació que va de Kant a Heidegger. També és exjesuïta el hegelianista català i espanyol per antonomàsia: Ramon Valls, qui fascinarà més d'una generació amb la seva presentació de la Fenomenologia de l'Esperit com un procés que del jo particular, aïllat o entotsolat, ascendeix dialècticament vers un nosaltres en què es realitzen els necessaris reconeixement i perdó col·lectius. Significativament Valls aposta per un fort i inequívoc estatisme, però també modernitzador i racional, i aprofundeix –en clau més catalana– la vella tradició lliberal del krausisme espanyol; cosa que es confirma en les seves posteriors interpretacions sobre el treball, la figura de la consciència del senyor i el serf, i l'evolució històrica de la dialèctica.

També és de profundes conviccions cristianes José María Valverde, qui en la seva joventut estigué fascinat pel radicalisme falangista i que, per via de l'Eugeni d'Ors proper al règim franquista, evolucionava fins a enfrontar-s'hi èticament i adopta un radical marxisme cristià vinculat a la teologia

de l'alliberament. L'espiritualisme hegel·lià i una lectura de la seva dialèctica més existencialment cristiana és clau per distingir-lo d'evolucions força similars com la de Manuel Sacristán. En tot cas es veu aquí la mencionada importància de Hegel per a l'influent marxisme més espiritualista i existencial (també present en Alfons Comín). En canvi, i significativament, són fortament obviades veus crítiques a la «Influència de Hegel» com les que se situen entre l'article de 1931 –així titulat– del filòsof i pedagog marxista republicà Rodolf Llorens i Jordana (condemnat a l'exili polític americà) i el llibre de 1984 *Sodoma, a l'alba de la filosofia del dret* del radical crític a tot tipus de «jaculatòria» –i actual emèrit de filosofia política a París I– Lluís Sala-Molins (que ha patit també un dur exili ideològic).

Amb l'obertura del règim franquista i consolidat el lligam amb Europa, Hegel cada vegada serà més llegit directament de l'alemany; però, fins al final de la dècada dels vuitanta, els estudiants catalans hi accedeixen en traduccions castellanes (per exemple, de l'exiliat republicà Wenceslao Roces). El 1985 s'inicia la publicació de Hegel al català: la *Fenomenologia* (traduïda per Joan Leita en edició de Valls); el 1998 *La raó en la història* (editada i traduïda per Gabriel Amengual) i el 2001 *Lliçons sobre estètica* (editada i traduïda per Gerard Vilar). Amb la transició democràtica, apareixen les primeres tesis universitàries sobre Hegel escrites en català (A. Vicens, G. Mayos, Ll. Alegret, I. Boada) i també els primers llibres íntegrament sobre Hegel publicats en català (G. Mayos, *Entre lògica i empíria*).

Amb la caiguda de l'URSS i el reflux del marxisme, es renova el panorama hegel·lià a Catalunya sempre amb relació a la influència de Ramon Valls, amb qui dialoga Víctor Gómez Pin. En canvi hi xoca frontalment Eugenio Trías que, perseguint el tema de la passió, investiga en la seva tesi doctoral per què el jove Hegel deixa de considerar l'amor com una adequada formulació de l'absolut. Antoni Marí aproxima Hegel al romanticisme, Trías –en la seva posterior «filosofia del límit»– opta per un sistema molt hegel·lià i Gonçal Mayos conserva del

hegelianisme l'atenció per les perspectives macro-històriques i macrofilosòfiques.

Actualment la influència de Hegel en la filosofia i les universitats catalanes no es produeix tant per la fidelitat estricta al seu pensament, com perquè penetra profundament en moltes altres qüestions. Així l'influx de Hegel és molt fort en estudiosos que sovint són també especialistes en altres àmbits: G. Amengual (antropologia filosòfica), G. Vilar (Habermas), V. Gómez Pin (Lacan, Aristòtil), A. Marí (romanticisme), E. Trías (Nietzsche), S. Turró (Fichte), O. Piulats (ecologisme), A. Vicens (Lacan), A. Leyte i F. Pereña (Schelling), G. Mayos (Herder, macrofilosofia), F. M. Marzoa i R. G. Cuartango (Heidegger), R. Gabás i J. Zimmer (estètica), M. Udina (Bloch), P. Ribas (filosofia espanyola), E. Barjau (Hölderlin), I. Boada, etc. Com veiem, tot i que s'ha trencat la conjuntura política i filosòfica que va convertir Hegel en el filòsof potser més influent, el seu influx en la filosofia catalana és profund i, en ser tant diversificat, sembla de pervivència garantida.

Pàgina dreta

Andreu Alfaro, *Hegel*, 1988. Ferro pintat, 70 x 38 x 24 cm
(col·lecció de l'artista)

